

18. Шарикова Л.А. Исследование «вербального» концепта: интегративный подход / Л.А. Шарикова // Язык. Миф. Этнокультура: подходы и методы исследования. – Кемерово; М. : Издательское объединение «Российские университеты» : Кузбассвузиздат. АСТШ, 2007. – С. 26–39.
19. Шейгал Е.Й. Семиотика политического дискурса / Е.Й. Шейгал. – М. : Гнозис, 2004. – 326 с.

*Тетяна Попович
(Чернівці)*

БУКВАЛЬНА ТА МЕТАФОРИЧНА ДЕСКРИПЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ СТРАХ (на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу)

Анотація. Досліджується буквальна та метафорична дескрипції емоційного концепту СТРАХ у сучасному англомовному художньому дискурсі. Базовими засобами дескрипції є одиниці первинної та вторинної номінації, що описують соматико-фізіологічні реакції людини, які супроводжують негативний емоційний стан СТРАХ.

Ключові слова: *буквальна дескрипція, метафорична дескрипція, емоційний концепт, сучасний англомовний художній дискурс.*

Аннотация. Исследуется буквальная и метафорическая дескрипции эмоционального концепта СТРАХ в современном англоязычном художественном дискурсе. Базовыми средствами дескрипции являются единицы первичной и вторичной номинации, описывающие соматико-физиологические реакции человека, которые сопровождают отрицательное эмоциональное состояние СТРАХ.

Ключевые слова: *буквальная дескрипция, метафорическая дескрипция, эмоциональный концепт, современный англоязычный художественный дискурс.*

Abstract. The article investigates *literal and metaphoric* description of the emotional concept FEAR in the modern English fiction discourse. The basic means of description are the units of primary and secondary nomination which describe somatic-physiological reactions of the human which follow the negative emotional state FEAR.

Key words: literal description, metaphoric description, emotional concept, modern English fiction discourse.

Актуальність дослідження зумовлена пильною увагою сучасної лінгвістики до проблеми концептуалізації емоційних станів людини. Важко заперечувати той факт, що дослідження актуалізації емоцій активно займає пріоритетні позиції та певною мірою впливає на розвиток когнітивно-лінгвістичних студій.

Мета статті полягає у виявленні особливостей буквальної та метафоричної дескрипції емоційного концепту (далі ЕК) СТРАХ у сучасному англомовному художньому дискурсі.

Поставлена мета конкретизується у **завданні**: інвентаризувати засоби буквальної та метафоричної дескрипції емоційного стану СТРАХ у сучасному англомовному художньому дискурсі.

Об'єктом дослідження є засоби дескрипції стану СТРАХ у сучасному англомовному художньому дискурсі, а **предметом** – їх семантико-прагматичні характеристики.

Матеріалом статті поступили 500 фрагментів англомовного художнього дискурсу, що відображають референтні ситуації емоційного стану СТРАХ і містять засоби дескрипції цього стану.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше встановлено й описано засоби буквальної та метафоричної дескрипцій ЕК СТРАХ в англомовному художньому дискурсі.

Страх є однією з домінантних емоцій людини. Страх первісної людини перед явищами природи, боязнь війни, хвороби, катастроф, втрати кохання, страх за своє життя, за життя близьких і дорогих людей, страх перед невідомістю – усі ці та інші прояви страху підтверджують універсальність та домінантність даної емоції.

Як відомо, емоційний стан СТРАХ супроводжується багатьма фізіологічними змінами в організмі, що свідчить про тісний зв'язок між емоцією та тілесністю. Окрім власне мовленнєвої реалізації, емоційне збудження виявляється як у регульованих свідомістю (загальнорухові й мімічні реакції, сльозовиділення, дихання), так і нерегульованих фізіологічних станах / процесах (діяльність серця, зміну стану шлунково-кишкового тракту, м'язової системи, потовиділення). Фізіологічні стани / процеси разом із мімічними, пантомімічними та мовленнєвими виявами виступають об'єктивними індикаторами емоційного стану СТРАХ.

Концептуалізація емоції СТРАХ значною мірою визначається мовними факторами. Оскільки сфера емоцій не підлягає прямому спостереженню, мовна фіксація симптоматичних реакцій і фізіологічних станів виступає основою, на якій формуються уявлення про релевантні характеристики емоції. Важливим мовним ресурсом є метафоричні вирази, які утворюють концептуальну базу для ментальної обробки феноменів емоційної сфери і слугують засобом, що допомагає перевести емоції зі сфери психічної, яку неможливо побачити, у сферу фізичних реакцій [1, с. 130].

У лінгвістиці емоцій загальноприйняте, на думку В. І. Шаховського, вивчення вербалізації емоційних концептів у трьох аспектах: номінації, дескрипції та експресії [3, с. 105 – 106].

Термін “дескрипція” введений у науковий обіг Б. Расселом, який розумів її як “те, що стосується чогось...”, тобто опис ознак, що характеризують певний об’єкт [2, с. 41].

У цьому дослідженні **дескрипцію** розуміємо як використання одиниць мови різного рівня (лексичних, синтаксичних) і одиниць мовлення (метафор, метафоризованих порівнянь, метафоризованих епітетів у складі словосполучень із номінаціями страху), для здійснення кваліфікації денотата за певною (постійною чи ситуативною) ознакою з метою виділення його із класу об’єктів. Адекватна інтерпретація дескрипції залежить від контексту, що дозволяє розкрити не тільки експліцитні, а й імпліцитні відтінки семантики описових сполук.

Як уже зазначалось, стан емоційного переживання страху супроводжується симптоматикою різних органів. Репрезентація фізіологічних корелятивів емоцій у дескрипції свідчить про прагнення людини до вербального втілення та опису цих симптомів. Образність дескрипції ґрунтується на змінах у функціонуванні різних фізіологічних механізмів, які людина відчуває безпосередньо і які виникають рефлексивно, а відтак усвідомлюються людиною. Аналіз матеріалу дослідження дозволив виявити два види дескрипції емоційного стану СТРАХ – буквальну та метафоричну.

Буквальні дескрипції – це описові структури, які фіксують певний емоційний стан об’єкта, прямо описуючи його та кваліфікуючи за внутрішніми чи зовнішніми характеристиками прояву відповідної емоції. Фрагменти аналізованого дискурсу, що репрезентують буквальні дескрипції емоції СТРАХ, як правило, міс-

тять експліцитні номінативні маркери референтної ситуації СТРАХ. Наприклад:

I was so scared I couldn't breathe. I was relieved that my mother's long struggle was over. I was relieved that our long struggle was over. I was elated and yet speechless with a kind of terror. I knew that our lives would not be the same (Rice, с. 108);

I hadn't even brought any books to read, nothing to distract me. Just me and my mind, about to face each other on an empty field. I remember that my legs were visibly shaking with fear (Gilbert, с. 344).

Так, у наведених прикладах референтна ситуація маркується номінаціями *to be scared*, *terror* та *fear*. Буквальна дескрипція емоції досягається за допомогою предикатів, що позначають фізіологічні прояви емоції – *couldn't breathe* (нестачу дихання), *was speechless* (заціпеніння), *legs were visibly shaking* (тремтіння в колінах).

В аналізованих референтних ситуаціях **зовнішні прояви** емоції СТРАХ описуються за допомогою номінацій, які фіксують таку фізіологічну симптоматику, як:

1) розслаблення чи напруження м'язів ніг, як наприклад, раптове відчуття слабкості в ногах: *It is not the first kiss she has imagined so many times, more sweet than passionate, but a chill still runs along her spine and her knees go weak (Giffin, с.114);*

2) розширення очей: *And then his eyes bulged wide with a strange kind of confused horror (Meyer, с.45);*

3) зміни кольору шкіри, а саме побіління / збліднення: *Vittoria looked waxen as she returned the phone to her pocket (Brown, с. 143);*

4) зміни в роботі моторного апарату, як-от тремтіння кінцівок або й всього тіла – *to tremble, to shiver, to shake, to stagger* (тремтіти, похитуватись) або, навпаки, заціпеніння: *It's okay, he told her when he saw that she was so frightened she was shaking (Langan, с. 106); *In my mind's eye I saw Chantale, cheeks streaked with tears, body rigid with terror (Reichs, с.75);**

5) “рух” волосся на голові: *one's hair stand on end* (волосся стало дибки);

6) мімовільний рух щелеп, зокрема стукотіння або зціплення зубів: *But I knew they were in dread. I could feel it as I could feel the air around me. My teeth began to chatter (Rice, с.106);*

7) зміни в роботі дихальної системи – *to pant with fear* (тяжко дихати), *gasp in dismay* (задихатися): *Shaking, panting with fear, Sister Carole dashed back to the bedroom and followed the emergency route she'd prepared* (Wilson, с. 99);

8) зміни в роботі залоз внутрішньої секреції, як-от потіння – *to sweat profusely* (сильно пітніти), *to be wet* (бути мокрим): *Tonight, however, lit only by moonlight, the Jungle terrified him. He was sweating profusely, writhing against the cramps that now stabbed at his arms, still pinned painfully behind him* (Brown, с.184); *Roland was afraid. His palms were wet inside his black gloves, but he opened the door and got out* (McCammon, с. 398);

9) дисфункція мовленнєвої діяльності (активізація чи уповільнення аж до повної неможливості здійснення мовленнєвих актів) – *to be speechless with a kind of terror* (бути неспроможним говорити), *to gibber with panic* (бурмотіти в паніці), *to stammer in awe* (заїкатися в благовійному страху), *one's voice strained higher in panic* (голос став напруженим від паніки), *to whine with terror* (пхінькати від терору), *squeak* (пищати), *to hush* (стихати): *Kempka looked back and whined with terror* (McCammon, с. 215); *Her voice squeaked with her growing panic* (Bishop, с. 81).

Внутрішні прояви емоційного стану СТРАХ описуються за допомогою номінацій, що відображають:

1) відчуття холоду, “мурашок по тілу”: *It was, Jack thought, awed, almost the trained, cultured voice of an opera singer, now amusing itself with a little piece of popular fluff. Jack felt goosebumps rise on his arms and back at that rich, full voice* (Straub, с.167); *Wolgast returned the documents to the envelope and put it in his pocket, a chill snaking through him* (Cronin, с. 38); *A shiver ran through me as I thought of how close she and I had come to being injured or killed* (Reichs, с.75);

2) зміни в серцевій діяльності, пов'язані з прискоренням або сповільненням ритму серцебиття; зміни в системі пульсу (*to quicken the pulse, fast heartbeat*).

Метафорична дескрипція емоції СТРАХ здійснюється за допомогою як конвенціональних, так і образних метафор (метафоричних порівнянь).

Конвенціональні метафори концептуалізують емоційний стан СТРАХ через один із можливих симптомів, які асоціюються з

цим станом у повсякденній свідомості носіїв мови [1, с.134]. Конвенціональні метафоричні дескрипції базуються на повторюваних “систематичних кореляціях між явищами, зафіксованими у нашому досвіді” [5, с. 211] і сприймаються як звичні способи концептуалізації дійсності, що реалізуються в повсякденній мовленнєво-розумовій діяльності.

Конвенціональні метафоричні дескрипції, як правило, імпліцитні, оскільки для їх розуміння (виокремлення корелята відповідного референта) необхідно здійснити процедуру інференції – виведення нового знання на підставі інтерпретації значення мовних виразів. У більшості випадків корелят метафор СТРАХУ виводиться із пресупозицій висловлень. Наприклад:

*That's when I hear the scream. **So full of fear and pain it ices my blood*** (Collins, с.154).

Метафорична дескрипція тут втілена предикацією *So full of fear and pain it ices my blood*. Із пропозиційного змісту предикації випливає, що СТРАХ разом з БІЛЛЮ спричинив такий фізіологічний стан експерієнцера, при якому кров застигла (перетворилася на лід). Оскільки спричинити замерзання може лише сильний холод / мороз, очікуваною інференцією, імплікованою пресупозиційним змістом цієї предикації, є метафорична асоціація СТРАХ є СИЛЬНИЙ ХОЛОД / МОРОЗ, ЩО ЗАМОРОЖУЄ КРОВ.

*Vittoria felt **her heart flutter with fear*** (Brown, с. 132).

У вищенаведеному прикладі метафорична дескрипція емоційної ситуації СТРАХ здійснюється за допомогою предиката *to flutter with fear*, що має значення *to flap the wings* [4] (бити крилами). Із пропозиційного змісту висловлення випливає, що суб'єктом дії, позначеної цим предикатом, є референт номінації *heart*, а причиною – референт номінації *fear*. Пресупозиції висловлення (серце має крила і б'є крилами) дозволяють вивести інференцію про те, що експерієнцер (жінка на ім'я Вітторія) переживає СТРАХ як ВІДЧУТТЯ, за якого СЕРЦЕ є немовби ПТАХ, що Б'Є КРИЛАМИ.

Образні метафори експліцитні, їх виявлення не потребує інференції, оскільки номінація корелята міститься у висловленнях, що презентують метафоричну дескрипцію СТРАХУ. Наприклад:

I swallowed past the weird little knot of fear that had formed in my throat, squeezed his hand back, and we walked into the grove (Cast, с. 17);

Included in **this catalog of apprehensions** were the worried love she had felt for each of the babies she had failed to carry to term, and **the knot of dread that tightened inside her each night** at Evening Bell, and the more generalized worry that she—that all of them—might just as well be dead already, for all the chance they had (Cronin, с. 357).

У досліджуваних прикладах метафорична дескрипція задається словосполученням *knot of fear / dread*, яке в контексті предикативних структур *I swallowed past the weird little knot of fear* та *the knot of dread that tightened inside her* уподібнює СТРАХ, відповідно, до КЛУБКА, що ЗАСТРЯГ У ГОРЛІ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА, й ВУЗЛА, що ДЕДАЛІ СИЛЬНІШЕ ЗВ'ЯЗУЄ НУТРОЩІ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. У першому випадку метафора ускладнюється епітетами *weird* та *little* (дивний та маленький).

У подібний спосіб у дескрипціях використовуються **образні метафоризовані порівняння**, наприклад:

СТРАХ є ПОЛУМ'ЯМ / ВОГНЕМ, що спалює СУХЕ ЛИСТЯ: *Adorable two-year-olds with dimples and lisps that could destroy half a village in one of their tantrums. If they hungered, they fed, and no words of warning could restrain them. Humans saw them, stories circulated, **fear spread like fire in dry brush**. . .* (Meyer, с. 26);

СТРАХ є ХВОРОБОЮ, від якої НЕ ВТЕКТИ: *Some of the children were trying to squeeze to the front of the crowd. I didn't want to go. **Fear rose in me like a sickness in my throat, from which I couldn't escape*** (Rice, с. 204);

СТРАХ є СІРОЮ ХМАРОЮ: *Stu said. "I... I can't talk now. Not about that. Just get the aspirin, okay? Then we'll talk." "Okay..." But **fear had settled onto Tom's face like a gray cloud**. "Kojak, want to come with Tom?" Kojak did. They walked off together, heading east* (King, с. 633).

Продуктивність буквальних і метафоричних дескрипцій пояснюється тісним зв'язком емоцій із фізіологічною діяльністю організму людини та прагненням особистості виразити свої внутрішні переживання, які не піддаються безпосередньому спостереженню, через відчутні та спостережувані симптоматико-фізіологічні реакції. Схильність людини описувати абстрактні

поняття й надавати оцінку об'єктів дійсності через співвіднесення їх з частинами свого тіла та фізіологічними реакціями і процесами, які відбуваються в організмі людини, є проявом принципу антропоцентризму.

Отже, дослідження дескриптивної репрезентації ЕК СТРАХ на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу виявляє зв'язок концептуалізації емоції СТРАХ із чуттєвим досвідом людини, зокрема, її фізіологічною і психологічною сферами. Дескриптивний тип емотивної лексики ґрунтується на знаннях людської фізіології, на життєвому досвіді спостереження за реакціями організму під час переживання негативних емоцій. Як свідчать проаналізовані приклади, дескрипція негативної емоції СТРАХ здійснюється за допомогою буквальних і метафоричних мовних виразів, що описують соматико-фізіологічні реакції людини, які супроводжують цей негативний емоційний стан.

Перспективи дослідження полягають у здійсненні аналізу дескриптивних засобів мовного втілення ЕК FEAR/СТРАХ на більш репрезентативному матеріалі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Баранов А. Н. Аспекты теории фразеологии / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. – М. : Знак, 2008. – 656 с.
2. Рассел Б. Дескрипции / Б. Рассел // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 13. Логика и лингвистика. Проблемы референции. – С. 41.
3. Шаховский В.И. Эмоциональные культурные концепты: параллели и контрасты / В.И. Шаховский // Сб.: Языковая личность: культурные концепты. - Волгоград: Волг. гос. пед. ун-т, 1996. – С. 105-106.
4. Collins English Dictionary and Thesaurus, Vol. 1.0. – New York, Harper Collins Publishers, 1992. – 507с.
5. Lakoff G. Metaphors We Live by / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago Univ. Press, 1980. – 242 p.

ІЛЮСТРАТИВНА ЛІТЕРАТУРА

6. Bishop A. Daughter of the Blood (Black Jewels, Book 1) / Anne Bishop. – United State, Roc Trade (Paperback), June 2007. – 384 p.
7. Brown D. Angels and Demons / Dan Brown. – New York, Pocket Books (Paperback), May 2010. – 480 p.

8. Cast K., Cast P.C. Awakened (House of Night, Book 8) / P.C. Cast, Kristin Cast. – New York, Kindle Edition (Hardcover), January 2011. – 160 p.
9. Collins S. Catching Fire / Suzanne Collins. – New York, Scholastic Press (Hardcover), September 2009. – 391 p.
10. Cronin J. The Passage / Justin Cronin. – New York, Ballantine Books; Reprint edition (May 17, 2011). – 800 p.
11. Giffin E. Heart of the Matter / Emily Giffin. – New York, St. Martin's Press (Paperback); 1 edition (May 11, 2010). – 381 p.
12. Gilbert E. Eat, Pray, Love: One Woman's Search for Everything Across Italy, India and Indonesia / Elizabeth Gilbert. – New York, Bloomsbury (Paperback), November 2009. – 352 p.
13. King S. The Stand / Stephen King. – New York, POCKET BOOKS, a division of Simon & Schuster Inc. 1230 Avenue of the Americas, NY 10020 Copyright © 1999. – 669 p.
14. Langan S. The Keeper / Sarah Langan. – New York, Harper Torch (Hardcover), January 2006. – 400 p.
15. McCammon R. Swan Song / Robert McCammon. – New York, Gallery Books (Paperback), November 2009. – 864 p.
16. Meyer S. Breaking Dawn (The Twilight Saga, Book 4) / Stephenie Meyer. – New York, (Paperback) Little, Brown Books for Young Readers, 2008. – 481 p.
17. Rice A. Called out of Darkness / Anne Rice. – New York, Christian Life – Personal Growth, Format: Hardcover, October 7, 2008. – 256 p.
18. Rice A. Christ the Lord: Out of Egypt / Anne Rice. – United State, Ballantine Books (Paperback & Hardback), 2005. – 300 p.
19. Reichs K. Grave Secrets / Kathy Reichs. – New York, Pocket Star (Mass Market Paperback), July 2003. – 400 p.
20. Straub P., King S. The Talisman / Peter Straub, Stephen King. – New York, Ballantine Books (Mass Market Paperback), July 2001. – 768 p.
21. Wilson F.P. Midnight / F. Paul Wilson. – New York, Mass Tor Books (Hardcover), April 2004. – 416 p.